

ענייני

בענייני נישואין

31

אדר"ח אדר
ב' תשפ"ב

ד. כתובה דרבנן אם יש בזה גם התחייבות דאורייתא בשטר
ה. בדין כתובה דאורייתא אם חל ממילא או שצריך להתחייב

א. נתינת ההינומא ע"י החתן
ב. בד' הריטב"א שצריך שיידעו מהעדים לקיומם
ג. בדין עדים לקיומם בנישואין – מכתב מרן הגרד"ל שליט"א

א. נתינת ההינומא ע"י החתן

בראשית [כ"ד, ס"ה] "ותקח הצעיר ותתכס". ויש לפרש מה שלקחה הצעיר וכיסתה עצמה לפי מה שכתב הרמ"א אה"ע סימן נ"ה א' די"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא, ולכן כיסתה עצמה בצעיף דבזה הוא חופה, שהרי כבר היתה מקודשת לו מקודם ע"י אליעזר כמבואר בתוס' כתובות ז' ב' [ד"ה שנאמר] שהיה אליעזר שליח לקידושין, וא"כ י"ל דהשתא הוי נישואין. ושוב הראוני שבמהרי"ל ריש הלכות נישואין הביא מנהג זה דנוטלין את הציפ"ל ומניחין על ראש הכלה להיות להן לחופה וכו' ואמר מהרי"ל דהוא על שם ותקח הצעיר ותתכס, עיי"ש.

אמנם הנה בקידושין דף י"ח אמרי' דאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות ודריש לה מדכתיב בבגדו בה כיון שפירש טליתו עליה שוב אין ראשי למוכרה, וברש"י שם כתב דנראה דמזה יצא המנהג לכסות את הכלה בהינומא, וכתב דטוב היה שהחתן בעצמו יכסנה. ובאמת היה נראה דהסברא נותנת כן דכיון דהוא משום נישואין כמש"כ הרמ"א די"א דהיינו חופה א"כ צריך שיעשנה הבעל, דהיאך תנשא לו ע"י שאחרים נותנים עליה ההינומא. ולכאן י"ל דאף בדיעבד לא מהני ע"י אחרים. ואי נימא הכי אין לומר דמה דרבקה כסתה עצמה היה זה משום חופה דהינומא, שהרי כאן היא כיסתה עצמה, ולא מהני אלא אם היה יצחק מכסנה.

אכן בדרישה ס"י ס"ה א' משמע דהמנהג שהולכים הקהל לכסות הכלה, ופעמים היו הולכים עם אביו של החתן, ומשמע דאין החתן בעצמו נותן ההינומא על ראש הכלה, וכ"כ בקיצור שו"ע ס"י קמ"ז ס"ג דהמנהג במדינות אלו שחשובי העיר פורסין סודר על הכלה.

אמנם בדגול מרבבה יו"ד ס"י שמ"ב כתב עמש"כ ה"ט"ז שם דמה שמכסין ראש הכלה בשחרית מיקרי חופה, דאף לדעה זו דזה מקרי חופה היינו במדינת רוס"א שהחתן בעצמו הולך עם הרב לכסות ראש הכלה וכן עדיין המנהג בכל מדינות וואלין, אבל במדינות הללו שאין החתן הולך כלל לכסות ראש הכלה פשיטא שאין זה מקרי חופה כלל לשום דעה דא"א להיות חופה בלתי חתן או שלוחיו שם.

ויתכן לבאר דבאמת אין ענין החופה במעשה הכיסוי שמכסה החתן לכלה, אלא דזה שהיא מכוסה בשבילו זה הוי הנישואין, ולפיכך אף כשאחר מכסה אם הוא עושה כן עבור נישואין הרי בזה היא כנכנסת תחת כנפיו לינשא לו, וא"ש מה דרבקה כיסתה עצמה בצעיף לשם נישואין, [אלא דמ"מ י"ל דצריך שיהא החתן שם בזמן נתינת ההינומא דאם אינו שם אי"ז נישואין כלל].

והנה יש להעיר במה שמכסין בהינומא קודם הקידושין, וצ"ב היאך מהני חופה קודם הקידושין, ע"י מל"מ פ"י מאישות ה"ב שכתב דבפשוטו ודאי לא מהני חופה קודם הקידושין, אלא דהביא שם דברמב"ן קידושין י' א' מבואר דמהני חופה קודם קידושין, אמנם ע"י בשעה"מ קוני' חופת חתנים סעי' ח' ובקרי"א יבמות נ"ז שהשיגו על המל"מ וכתבו דאין ראוי מהרמב"ן, עיי"ש. ובפשוטו צ"ל דכיון דההינומא נשארת על ראש הכלה עד אחר הקידושין שפיר חיילי הנישואין אחר הקידושין. [וכ"כ הקרי"א יבמות דף נ"ז דפשיטא שצריך שתהא ההינומא על ראשה עד הקידושין ואם הסירה ההינומא קודם הקידושין לאו כלום הוא, וכ"כ האבני"ז אע"ה ס"י שצ"ו אות ד']. אכן זה ניחא אי נימא דא"י"צ שהחתן עצמו יכסנה א"כ י"ל דהעיקר הוא במה שהיא מכוסה ושפיר מהני מה דההינומא על ראשה אחר הקידושין, אמנם אי נימא דצריך שהחתן בעצמו יתן ההינומא על ראשה דזהו מעשה הנישואין שהחתן מכסה את הכלה א"כ היאך מהני זה קודם שנתקדשה. וצ"ל דמ"מ כיון שההינומא נמצאת על ראש הכלה מכח פריסת החתן שפיר מהני זה לנישואין אף לאחר זמן כשיקדשה.

ויש לעורר לפ"ז במה שמצוי לפעמים שההינומא נופלת מראש הכלה ואמה או אחרות חוזרות ומכסות אותה, דלפימ"כ לא מהני צריך שהחתן עצמו יחזור ויכסנה כדי שבשעת הקידושין תהא ההינומא על ראשה מכוח.

ושמעתי ממו"ר הגר"ד פוברסקי שליט"א דמשום זה שפעמים נופלת ההינומא הוא נוהג לומר לחתן שיזכה בהינומא שתהא שלו דבזה י"ל דמהני גם אם לא החזירה החתן בעצמו, דכשההינומא שלו הוא מתייחס לו בכל אופן. ודו"ק.

ב. בד' הריטב"א שצריך שיידעו מהעדים לקיומם

הריטב"א בקידושין דף מ"ג א' כתב דבעדים לקיומם בקידושין הבעל והאשה צריכים לדעת שיש כאן עדים, אבל אם לא ידעו וכגון שהבעל הטמין לה עדים אחורי הגדר והיא לא ידעה מזה לא חיילי הקידושין, אף ידיע' דכיוונה לקידושין וכגון שלא ידעה דצריך עדים לקיומם, לא חיילי הקידושין. עיי"ש. וכ"כ הבי"ש ס"י מ"ב ס"ק י' בשם המהרי"ט. וע"י באבני"מ ס"י מ"ב ס"ק"ז שהביא להריטב"א הנ"ל וכ' בזה"ל משום דנהי דקידושין לא בעי אתם עדי, אבל כוונה לעדים מיהו בעי, דהיינו ששניהם יכולו לקדש בפני עדים וכו', עיי"ש. והיינו דהיכא דצריך עדים לקיומם לא מהני רק אם עושי הדבר יודעים שעושים בפני עדים.

◆ משיעורי הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א ◆

נכתב ע"י א' השומעים וע"ד הכותב בלבד ◆ לקבלת הגליון ולהערות iyunim2@gmail.com או בפל' 050-4178704
יוצא לאור לכבוד שמחת הנישואין בבית מו"ר שליט"א

והנה התו' בכתובות דף ט' [ד"ה ומי אמר] פי' השקלא וטריא בגמ' שם אי בעי' עדים לקיומי בזנות, דכיון דאיסור סוטה לבעלה הוי דבר שבערוה י"ל דצריך בזה עדים לקיומי, ובלא עדים שראו הזנות לא יחול איסור סוטה. וילי'ע בזה דלפי"ד הריטב"א הנ"ל א"כ לפי הך ס"ד זנות בעי עדים לקיומי היה צריך שהבעל והאשה יידעו מהעדים על הזנות, דכיון שחלות האיסור לבעלה הוא זה שצריך עדים לקיומי דהו"ל דבר שבערוה, א"כ הבעל והאשה שעליהם חל האיסור צריכים לידע מהעדים. וזה לא מסתבר כלל שהאשה לא תאסר לבעלה אלא אם הבעל יודע שעדים רואים את הזנות.

ונראה דהך מילתא שכתב הריטב"א דצריך שיידעו שיש עדים זהו רק במי שהוא עושה את החלות, וכמו בקידושין שהבעל עושה חלות קידושין צריך שיידע שיש עדים על מה שהוא עושה, אבל בזנות אף אי צריך עדים לקיומי לחלות האיסור מ"מ אי"ז חלות שעושה הבעל אלא הוא איסור שחל מאליו ובהו"א אי"צ שאותו שחל עליו האיסור יידע שיש עדים בדבר.

והנה הרמ"א בסי' קס"ו כתב דייבוס צריך עדים לקיומי, והאחרונים הקשו מהא דאי' ביבמות דף נ"ח דלא משכח"ל שומרת יבם שזינתה שקדמה בה שכיבת היבם, דאם בא עליה קנאה ולא שומרת יבם היא אלא אשתו גמורה. ואי נימא דייבוס צריך עדים לקיומי משכח"ל שבה עליה שלא בעדים, ועי' בביאור הגר"א שם סק"ט שהק' כן.

והנודע ביהודה תנינא אה"ע סוס"י קמ"ח והגרע"א תשו' צ"ד תירצו דע"כ מיירי שיש עדים כיון דא"א להשקותה בלא עדים, וצריך שיהיו עדים שקדמה שכיבת הבעל. וכע"ז כתב הבית מאיר אהע"ז סי' קס"ו ס"ב. ובפתחי תשובה שם סק"ו הקשה על תירוצם דלהריטב"א הנ"ל דצריך שיידע מהעדים עדיין תיקשי דמשכח"ל שהיו עדים אבל היבם לא ידע מהם ובכה"ג יש כאן עדים על שכיבת הבעל אבל אי"ז מועיל לקיומי כיון דהיבם לא ידע מהם.

ובחזו"א אה"ע סי' ק"ל ס"ק ו' כתב דנראה דבייבוס מהני אף שאינו יודע מהעדים, דדוקא בקידושין דבעי' דעת האיש והאשה, אם הם כיונו לקידושין בלי עדים לאו קידושין הם כלל, אבל בייבוס דא"צ דעת לא בעי' גם שיידעו מהעדים, דהרי הקנין חל מאליו דאשה הקנו לו מן השמים ובהו"א כל שיש כאן עדים סגי לקיומי, וכ"כ בשער"י שו"ע פ"ה ע"י"ש. ולפ"ז ה"ה והוא הטעם בזנות דאף אם היה צריך בזה עדים לקיומי מ"מ כיון דאינו תלוי בדעתו אי"צ שיידע שיש עדים בדבר. ופשוט.

ויש לדון לפ"ז דבגירושין אי"צ שהאשה תדע שיש כאן העדים, דכיון דמגרשה אפי' בעל כרחא וא"צ את דעתה לא בעי' שתדע מהעדים, ורק הבעל שצריך את דעתו בעי' שתהא דעתו לגירושין שיש בהם עדים.

ג. בדין עדים לקיומי בנישואין

נסתפקו האחרונים אם צריך עדים לקיומי בנישואין כמו בקידושין, או דהנישואין אי"צ עדים לקיומי. והאור שמח אישות פ"י ה"ב כתב, מסתפקנא טובא אם חופה בעי עדים או סגי בהודאה דשניהם. ובספר יד דוד להגר"ד מקרלין [פסקי הלכות אישות פ"ג ה"ח] כתב יראה לי שצריך שני עדים על נישואין כמו על הקידושין. [ועי' במרחשת [ח"ב סי' א' אות ד'] שכתב וכבר נסתפקו בדבר המחברים האחרונים, בסי' פסקי הלכות להגאון המנוח מוהר"ד ז"ל, ובספר או"ש להגאון יבדל לחיים הרמ"ש הכהן שליט"א, אם חופה צריכה עדים]. וכן דן בזה ההפלאה בכתובות מ"ח ב' וכן בספרו המקנה קו"א סי' נ"ז ס"ק ב'.

והאבני מילואים סי' ל"ח ס"ק י"ז כתב דנישואין צריכים עדים לקיומי כמו בקידושין, דנישואין נמי הוי דבר שבערוה וכל עניני אישות צריך עדים. ועי' חזו"א אה"ע סי' נ"ד ס"ק ד'. [בעיקר דין עדים לקיומי בנישואין עי' מהרא"ל צינץ טיב קידושין אה"ע סי' ל"ז סעי' י"א ס"ק כ"ב שכתב דחופה לא צריך עדים וביעלת חן סי' ל"ח ס"ק ד' ה' נסתפק בזה ונוטה לומר דבעי עדים. ובאבני נזר אה"ע שצ"ה ג' כתב דלא בעי עדים. ובשו"ת צפנת פענח ל"ב נקט דלא צריך עדים. ועי' חלקת יואב אה"ע ו' ד"ה איך. ועי' באבי עזרי ה"ל אישות פ"ג ה"י"ג שכתב דלא מצינו בשום מקום להצריך עדים בנישואין כמו קידושין. ועי' ערוך השלחן אה"ע נ"ה סעיף ה' וט"ו].

ושמעתי ממרן הגר"ד לנדו שליט"א שאמר להוכיח דלא בעי עדים מהא דאיתא בגיטין נ"ז א' מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין הנכרים והשיאום זל"ז ואמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך, ובתשובות מיימוני נשים סי' י"ח הוכיח מזה דהא דאמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה היינו בלא חופה, אבל הברכה עצמה אינה מעכבת, דא"כ תיפו"ל שלא היו להם שם עשרה כדי לברך ברכת חתנים, והשתא אי נימא דחופה בעי עדים עדיין תיקשי דתיפו"ל דלא היה להם עדים לעשות הנישואין בפניהם, ומוכח דנישואין לא בעי עדים. [דדוחק לומר דעשרה לא היו מצויין אבל ב' היו מצויין]. וכ"כ להוכיח בשו"ת האלף לך שלמה אה"ע קל"ט.

והנה בכס"מ ריש פ"י מהלכות אישות כתב דהא דאיבעיא להו בגמ' אי ביאה נישואין עושה וקאמר בגמ' למאי נפק"מ ליורשה וליטמא לה ולמה לא אמר גם דנפק"מ אם יש לו היתר ביאה, היינו משום דלענין היתר ביאה ודאי נישואין עושה, וכל הספק הוא רק לענין ליורשה וליטמא לה ע"י"ש, ומבואר בדבריו דשייך לחלק בין דין היתר ביאה לשאר דיני נשואה כגון ליורשה וליטמא לה.

ולפ"ז י"ל דאף אי נימא דנישואין לא בעי עדים לקיומי כדמוכח מהתשו' מיימוני הנ"ל, היינו דוקא לענין היתר ביאה, וכדמוכח מהא דלא אמרה לו שלא יגע בה אלא משום הכתובה, אבל לענין שאר דיני נשואה כגון ליורשה וליטמא לה זה בעי עדים לקיומי, ואין מזה סתירה לדי' האבני מילואים. ויש להוסיף ביאור בזה דחלוק הוא דין הנישואין ליורשה וליטמא לה דזהו דין קנין, וכמו שאירוסין הוי קנין כך גם בנישואין יש תוספת קנין, אבל ההיתר ביאה אינו תלוי בקנין אלא הוא ענין הנהגה של אישות, ולכן יש לומר דרק הקנין נישואין בעי עדים לקיומי כיון שהוא חלות כמו קידושין, אבל ההיתר ביאה שאינו קנין אלא הנהגת אישות בעלמא זה לא הוי חלות בדבר שבערוה ולא בעי עדים לקיומי.

ועי' בקה"י קידושין סי' י"ט שכתב להביא ראיה דנישואין א"צ כוונה לקנין רק הסכמת שניהם להיות מעתה כאיש ואשתו, וכתב עוד שם בדעת רש"י בזה"ל, דבאמת א"צ כוונה לשווי' תורת חופה וא"צ אלא שיהיה התחלת הנהגת האישות כאיש ואשתו בהסכמת

שניהם וכו', עיי"ש. ולפמשי"נ י"ל דזהו רק להיתר ביאה אבל לקנותה ליורשה וליטמא לה שפיר הוי כמעשה קנין וצריך לזה עדים ודעת לקנין וכנ"ל.

והנה הא דאין נושאים נשים בשבת כתב הרא"ש כאן ס"י ג' משום דעיי' החופה הוא זוכה במציאתה ובמעשה ידיה והוי כקונה קנין בשבת. ויש להעיר דאי נימא כמשי"נ דבלא עדים חלו הנישואין רק להיתר ביאה, א"כ יהא מותר לעשות חופה בלא עדים ועיי' תהא מותרת לו ומי"מ אי"ז קנין בשבת כיון דלא קנאה ליורשה וליטמא לה ולשאר מילי.

נוצל"ע בקושיית הגמ' בריש יומא איך נושא הכה"ג אשה אחרת ביוהכ"פ, ואמאי לא יעשה כנ"ל, ואולי וכפר בעד ביתו זו אשתו היינו אשתו גמורה, וכן הוא לפי"מ שהק' האחרונים דביוהכ"פ הוי חופה שאין ראויה לביאה, ותי' דמ"מ ליורשה וליטמא לה מהני אף חופה שא"ר לביאה, ועיי' ח"י הגרנ"ט ס"י י"ט, וא"כ מבואר דלכפרת יוהכ"פ תליא בקנין נישואין].

מתוך מכתב למרן הגר"ד לנדו שליט"א בענין הנ"ל

בס"ד

ה' חשון תשפ"ב

למע"כ מו"ר מרן הגר"ד לנדו שליט"א

בנידון האחרונים אם נישואין בעי עדים לקיומי, הוכיח הדר"ג שליט"א ממש"כ בתשו' מיימוני להוכיח מההיא דארוס וארוסה שנשבו לבין הנכרים [גיטין נ"ז] דברכה אינה מעכבת, שהרי לא היו להם עשרה ישראלים, ואי נימא דבעי עדים לקיומי תיפו"ל דלא היו שם ב' עדים. עכ"ד הדר"ג.

ושמעתי שדנו לפני הדר"ג עפי"ד המ"מ [רפ"י מאישות] שכתב דאף אי ביאה נישואין עושה היינו דוקא ליורשה וליטמא לה אבל לא להיתר ביאה, ומבואר דיש לחלק בין היתר ביאה לשאר מילי דנישואין. ולפ"ז י"ל דרק להיתר ביאה לא בעי עדים לקיומי אבל לשאר מילי בעי עדים לקיומי. והשיב ע"ז הדר"ג דעד כאן לא שמענו אלא להך גיסא דיורשה ומיטמא לה ואינה מותרת לו, אבל לאידך גיסא שתהא מותרת לו ואעפ"כ לשאר מילי לאו נשואה היא זה לא שמענו.

אכן באמת הכס"מ שם כתב [עמש"כ המ"מ דבגמ' משמע כדבריו מדקאמר נפק"מ ליורשה וליטמא לה ולא קאמר נפק"מ אם מותר לבא עליה], וז"ל, אומר אני דאין זה ראייה מוכרחת דאיכא למידחי ולמימר אימא לאידך גיסא דטעמא דלא אמרו נ"מ אם מותר לבא עליה משום דפשיטא להו דמותר, עכ"ל. והיינו דאף אי ביאה אירוסין עושה מ"מ היתר ביאה איכא. ומבואר דגם לאידך גיסא אמרי' דהיתר ביאה יש לו אע"פ שאינו יורשה ומיטמא לה. [ולכאור' בזה גופא פליג המ"מ דס"ל דליכא למימר לאידך גיסא].

ועכ"פ לדעת הכס"מ מבואר דאיכא למימר דאף דמותרת לו לאו נשואה היא ליורשה וליטמא לה, ולפ"ז אף לפי"מ דהוכיח הדר"ג מד' התשו' מיימוני דלא בעי עדים לקיומי בנישואין, י"ל דהיינו רק לענין היתר ביאה, אבל ליורשה וליטמא לה ולשאר מילי י"ל דבעי עדים לקיומי, ואין מזה סתירה למש"כ האבנ"מ ס"י ל"ח סק"ז דנשואין צריך עדים.

אשמח מאד לשמוע חו"ד הדר"ג שליט"א

ברב כבוד ויקר ישראל אדלשטין

תשובת מרן הגר"ד לנדו שליט"א

מש"כ הכס"מ די"ל דאף אי ביאה אירוסין עושה מ"מ היתר ביאה איכא האם זה משום דפשיטא ליי' דנעשית ע"י ביאת קידו' נשואה לענין זה דהיתר ביאה, או"ד משום דלא נאסרה ארוסה שנתקדשה בקידושי ביאה דנתיחדה לו לביאה ע"י קידושין דביאה אלה [דאינה כבא על ארוסתו בבית חמיו דל"ה כדרך אישות אלא כדרך זנות], ואם שייך לדון כן אינו ענין לחופה.

ד. כתובה דרבנן אם יש בזה גם התחייבות דאורייתא בשטר

כתובות י' א' אמר ר"נ אמר שמואל משום רשב"א חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה והם האמינוהו שאם אמר פ"פ מצאתי נאמן. ופירש"י דאי הוי כתובה דאורייתא ל"ה נאמן להפסידה ורק משום דכתובה דרבנן האמינוהו להפסידה. וכן כתב הר"י"ף "וחזינו לגאון דקאמר הני מילי לענין מנה מאתים אבל לענין תוספת לא מהימן", והיינו דכיון דכתב לה תוספת הר"י"ז חייב מן התורה ועיי' אינו נאמן.

והנה בשו"ע חו"מ ס"י ס"ו סי"ד איתא דשטר דנקנה בכתובה ומסירה הוא רק בשטר של קנייה שכתב לו שדי מכורה לך שהוא עיקר הקנין ובו קנה השדה, אבל אם קנה הקרקע בכסף או בחזקה וכתב לו שטר לראיה אינו נקנה השדה עיי' מסירת שטר זה. והק' האחרונים שם דא"כ איך שטי"ח נקנה בכתובה ומסירה הא אין השטר אלא לראיה. [עיי"ש בסמ"ע ס"ק ל"ח ושי"ך ס"ק מ"ו]. והקצוה"ח שם סק"כ כ' ליישב וז"ל, ולכן נראה דשטי"ח לעולם קנין הוא, ואע"ג דכבר אישתעבד בזוזי מ"מ כיון דשטי"ח נמי מהני לשעבוד אעפ"י שאינו חייב א"כ בשטי"ח נמי אשתעבד ושעבוד חל על שעבוד וכו' דאע"ג דכבר נתחייב יכול להתחייב עוד בשטי"ח. עכ"ל.

ויליע דלפ"ז נמצא דכל חיוב כתובה אף שהוא רק מדרבנן מ"מ כשכותב לה שטר כתובה יש כאן גם התחייבות בשטר, וא"כ הו"ל חיוב דאורייתא מחמת ההתחייבות בשטר ואיך נאמן להפסידה את החיוב דא"ו. דאף דאין דעתו להתחייב יותר מעיקר החיוב שהוא רק דרבנן, מ"מ א"א להתחייב בשטר חיוב דרבנן, דכיון דשטר עושה חיוב דאורייתא והוא מתכוין להתחייב בשטר הרי יש כאן חיוב דא"ו, ולא מהני שיתכוין להתחייב רק חיוב דרבנן כיון דאי אפשר להתחייב חיוב שהוא רק מדרבנן.

והיה אפשר"ל דכיון דבכתובה ההתחייבות בשטר היא מחייבת יותר מעיקר החיוב כתובה, שהחיוב כתובה הוא דרבנן והחיוב בשטר הוא דא"ו, לכן אינו מתכוין להתחייב כלל ע"י השטר, דכיון שע"י ההתחייבות בשטר יהא בזה גם חיוב דא"ו אינו רוצה להתחייב בזה כיון דע"י הוא יפסיד שלא יהא נאמן לומר פ"פ מצאתי, וכל ד' הקצוה"ח הם דוקא בשטר חוב דבלא"ה יש עליו חיוב דא"ו מחמת ההלואה בזה דעתו להתחייב גם ע"י השטר.

מיהו לפ"ז בכתובה הדרא קושיית האחרונים לדוכתה דלא יהני מכירת הכתובה ע"י מסירת השטר כתובה כיון דאינו שטר שנעשה בו הקנין אלא הוי שטר ראיה גרידא.

וצ"ל דכוונתו להתחייב בשטר רק אם לא יטען אח"כ פתח פתוח מצאתי, והוי התחייבות על תנאי, דכיון שמצד חיוב הכתובה דרבנן הוא נאמן לפטור עצמו בטענת פ"פ ה"ה שאינו רוצה להתחייב בשטר יותר מזה, ולכן ההתחייבות בשטר היא על תנאי שלא יטען פ"פ. [אלא דנמצא לפ"ז דכלפי ההתחייבות בשטר אם הוא טוען פ"פ אי"ז רק נאמנות דרבנן, אלא אפי' אם באמת טען כן בשקר מ"מ ההתחייבות שבשטר לא נתחייב על צד זה שיטען פ"פ, ונפק"מ לענין דאיקני, דהשיעבוד שחל מזמן הכתיבה בודאי לא נשתעבד בו].

ה. בדין כתובה דאורייתא אם חל ממילא או שצריך להתחייב

בכתובות דף י' ע"א דרשין מדכתיב במפתה כסף ישקול כמוהר הבתולות, מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה. והתו' שם כתבו דהכי קי"ל דכתובת אשה מה"ת. והרמב"ם הל' אישות פ"י ה"ז כתב דכתובת אשה תקנת חכמים היא ולא מה"ת. והנה למ"ד דהוא מה"ת בפשוטו היינו דמה"ת חייב במאתיים וזו דהתורה חייבתו בחיוב זה אמנם מצינו בזה הרמב"ן בגיטין ר"פ הניזקין דברים מיוחדים שכתב [למ"ד כתובה דאורייתא] **"שאין לו שיעור וכל אחד אחד כותב כרצונו וחכמים תקנו מאתיים"**. וכ"כ הרמב"ן בסוף כתובות וז"ל, **"דאלו מהלכה או מדבר תורה כל מוהר שהסכימו בסך שניהם הוי מוהר ואתו רבנן ותקנו להם סך מאתיים דינרין"**.

וכדברים הללו מצינו גם בר"ן שם [דף ס"ה ב' מדפי הרי"ף] וז"ל, **"י"ל דמאי דרשב"ג יליף מכמוהר הבתולות היינו לומר שיש מוהר לאשה מן התורה ואיזה מוהר שישכמו בו בין שניהם משתעבד לה מה"ת, ולפיכך חל שעבודו במקום הנשואין, אבל לא שיהא סך המוהר כסך של אונס ומפתה אלא כסך שישכמו בו, וחכמים השוו מדותיהם למאתיים"**. וכ"כ הרשב"א בכתובות דף י' א' וז"ל, **"דלא אמרו שתהא כתובה לגמרי כאונס ומפתה לכל דיניה וכו' דלא למדוה אלא משום דאפקיה רחמנא לקנס בלשון מוהר וכו' והיינו כתובה וכל אחד אחד כותב כרצונו אם מעט ואם הרבה וחכמים תקנו לכל בתולה מאתיים"**. עכ"ל.

ולכא"ו היה נראה מדבריהם דמה"ת הדין הוא רק שצריך לחייב עצמו, אבל אם לא נתחייב לא חל עליו חיוב ממילא. [מיהו אינו מצוה בעלמא, אלא דין ממוני שצריך לחייב עצמו]. ולפ"ז אם לא נתחייב לה כלום אין עליו חיוב כתובה ממילא מה"ת^א.

ואאמור"ר הגאון שליט"א הקשה מהא דאיתא בכתובות דף נ"ו ב' דלר"מ דכתובה דאורייתא אם מתנה לפחות מכתובתה תנאו בטל דהו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה, וקשה דכיון דמתנה א"כ לא נתחייב לה וממילא אין לה כתובה מה"ת. וכתב ליישב בזה"ל, ואולי יפרש הרמב"ן התם דהתנאי הוי לענין הדין שצריך מן התורה להתחייב, ומתנה על זה שלא יהא צריך להתחייב ותנאו בטל בזה, וצריך להתחייב. עכ"ד. ועי' בספר הערות וביאורים בכתובות דף י'.

ואולי אפשר"ל עוד דמשהו חל ממילא ורק היותר מזה תלוי במה שירצו. אך באמת לא מסתבר דב' דינים נאמרו בזה, גם דמשהו חל ממילא, וגם שיכול להוסיף ולהתחייב. [ואמנם מצינו דוגמה רחוקה לזה בדין תוספת שבת ויו"ט, דשיעור מועט חל ממילא, ואם רצה יכול להוסיף עוד מפלג המנחה]. וגם צ"ב דא"כ לא נתפרש מהו השיעור שחל ממילא.

ומרן הגר"ד לנדו שליט"א כ' במכתב תשובה וז"ל, **אולי י"ל בזה כעין הענין בעלמא דמסרו הכתוב לחכמים, והיינו בנד"ד אמרין דליהני תקנת חכמים דיהי' תלוי הדבר בהם וכשתקנו חכמים מאתיים הוה הדבר שוה לכו"ע – ויל"ע לענין נתחייב סך יותר ממאתיים לאחר שתקנו חכמים, ודו"ק מענין תוספת כתובה, ול"ע – ולפ"ז יתכן הדבר דיל"ד בזה ענין מתנה עמש"כ בתורה, ועי' עכ"ד**.

ובעיקר דברי הרמב"ן יל"ע במש"כ דכל א' כותב כרצונו, דלכא"ו היה נראה דר"ל שצריך להתחייב לה בשטר או בקנין כדין כל התחייבות שבתורה, אמנם הגר"ד שליט"א אמר די"ל דא"כ בזה לדין התחייבות דעלמא, אלא שכך אמרה תורה דהחיוב כתובה חל כפי מה שישכמו ביניהם, ונהי שאם לא ירצה להתחייב לה לא יחול חיוב כלל, מ"מ כשמתנים ביניהם להתחייב, הנישואין עושין חיוב ממילא בלא שום שטר או קנין, דזהו חיוב כתובה דא"ו שאמרה תורה דחל חיוב כתובה כפי מה שמתנים ביניהם. וכן נוטה יותר לשון הר"ן בסוף כתובות שכתב **"ואיזה מוהר שישכמו בו בין שניהם משתעבד לה מה"ת"**, דמשמע שעל מה שהסכימו חל ממילא חיוב כתובה מה"ת, דאי נימא דהוא צריך להתחייב לה בקנין א"כ פשיטא דמשתעבד לה מן התורה.

^א והרה"ג ר' אברהם גרינפלד שליט"א אמר דכן מבואר לכא"ו גם בד' הרמב"ן עה"ת סו"פ חיי שרה שהקשה על רש"י שכתב דפילגש היינו קידושין בלא כתובה, והקשה ע"ז הרמב"ן דהא קי"ל כתובה דרבנן, ומשמע דאם כתובה דאורייתא שפיר י"ל דפילגש היינו בלא כתובה, ואי נימא דכתובה דאורייתא היינו שממילא חל חיוב כתובה א"כ היאך משכח"ל פילגש בלא כתובה והא לעולם חל חיוב כתובה, אלא מוכח כנ"ל דכתובה דאורייתא הינו רק שצריך להתחייב לה אבל אם לא נתחייב לה לא חל החיוב ממילא, וזוהי פילגש שלא נתחייב לה כפי מה שחייבתו תורה להתחייב לה. ויש לדחות דלעולם חל חיוב כתובה ממילא אלא דפילגש היינו ענין אישות אחר שאינה מחייבת כתובה. ועיי"ל דמשכח"ל באופן שהתנו ביניהם שלא יחול חיוב כתובה וכמ"ד בדבר שבממון תנאו קיים, ועי' בס' גור אריה שם שכ"כ.